

Litteratur- undervisningen i indskolingen

Lærereens oplæsning og litteraturundervisningen bør i højere grad være en del af danskfaget i indskolingen

HENRIETTE LANGKJÆR, SKOLELEDER, LÆSEVEJLEDER
OG DANSKLÆRER PÅ BREDBALLE PRIVATSKOLE

Fælles Mål har opprioriteret litteraturundervisningen i danskfaget ved at gøre fortolkning til et selvstændigt kompetenceområde. Med denne artikel ønsker jeg dels at sætte fokus på, at litteraturundervisningen skal fylde i begynderundervisningen på lige fod med de andre danskfaglige kompetenceområder, dels at pege på, hvorfor lærereens oplæsning er en vigtig del af danskfaget, hvor også den nyere børnelitteratur bør inddrages.

Danskfaget i indskolingen

Der er siden indførelsen af de nationale læsetest i anden klasse sket en skævvridning af danskfaget på begyndertrinnet. Der har været stort fokus på elevernes tilegnelse af afkodningsfærdigheder, og det har medført, at andre områder af danskfaget er blevet nedprioriteret tidsmæssigt. Lærerne har følt sig presset til at gennemføre en undervisning, hvor der har været fokus på de målbare elementer af danskfaget. Det er min erfaring som læsevejleder, at de længere forløb med littera-

turarbejde i indskolingen, som tidligere kunne udmøntes i små skuespil og andre kreative udtryk, er forsvundet ud af danskundervisningen. Jeg mener, at der skal være fokus på de færdighedsmæssige elementer af danskfaget, men at det må være tydeligt for enhver dansklærer, at en fælles læsebog, der træner afkodningsfærdigheder, ikke kan dække litteraturundervisningen. Med denne artikel ønsker jeg at komme med nogle konkrete forslag til, hvordan der kan arbejdes med litteratur i indskolingen baseret på den procesgang, der er indlejret i kompetenceområdet fortolkning. Det beskrevne forløb er et tænkt eksempel på, hvordan læringsmålene i kompetenceområdet fortolkning kan bringes i spil ved lærereens oplæsning af litteratur, altså et forsøg på at konkretisere målene. Forløbet er altså ikke endnu gennemført i praksis.

Det må være tydeligt for enhver dansklærer, at en fælles læsebog, der træner afkodningsfærdigheder, ikke kan dække litteraturundervisningen.

Kompetenceområdet fortolkning

I de reviderede Fælles Mål er danskfagets kompetenceområder inddelt i fire faglige områder: læsning, fremstilling, kommunikation og fortolkning. Hvert enkelt kompetenceområde bygger på en række videns- og færdighedsområder, som målene indordnes under. Der er indenfor kompetenceområdet fortolkning indtænkt en proces-tankegang i overskrifterne i videns- og færdighedsområderne. I min litteraturundervisning vægter jeg at prioritere den skitserede arbejdsproces og udvælge de relevante områder og mål. Færdigheds- og vidensområderne er inddelt i følgende overskrifter, som skitserer en arbejdsproces med litterære tekster:

Oplevelse og indlevelse – hvilket er elevens første møde med teksten. Litteraturlæsning i indskolingen vil basere sig på lærerens oplæsning, da de færreste elever i 0.-2. klasse har tilstrækkelige afkodningsfærdigheder til at læse litterære tekster. Lærerens oplæsning er en motiverende faktor for elevernes egen læsetilgængelsesproces, fordi den kan åbne for oplevelser, indsigt, forståelse/empati, fantasi, forestillingsevne, sproglig nysgerrighed og viden og på den måde bane vejen for elevernes læselyst. Her samtales der om, hvad der umiddelbart optager eleverne i denne første oplevelse af teksten. Disse iagttagelser skal indgå i det videre arbejde med teksten.

Undersøgelse – i denne arbejdsfase er der fokus på at gå i dybden i teksten. Genlæsning af bestemte passager som langsom læsning. Det kan være ord/begreber, sprogmonstre, komposition, personkarakteristika, tema, dannelse af indre billeder. Her vil læreren være styrende og udvælge de relevante passager på baggrund af elevernes iagttagelser i den første fase. Her er der tale om et dobbelt blik, for dels skal elevernes umiddelbare iagttagelser samt de områder, som læreren vil have fokus på at lære eleverne, også indgå, så der er tale om en vekselvirkning mellem disse to aspekter.

Fortolkning – eleverne kan komme med bud på, hvad teksten vil fortælle, og hvad den har givet dem at tænke over, og finde begrundelser for disse svar med eksempler fra teksten.

Vurdering – her går vi ud af teksten og vurderer på tekstens samlede budskab og fremstillings-

form. Her skal der være plads til forskellige vurderinger af teksten, da alle har forskelligt grundlag at vurdere ud fra.

Perspektivering – her sættes tekstens tema i relation til eget og andres liv. Det vil også være her, andre scenarier og nye handlemuligheder/løsningsmuligheder kan bringes i spil i undervisningen.

Det er op til læreren, eleverne og teksten, hvor meget de forskellige faser skal fylde i arbejdet med den konkrete tekst. Hvilke faser kalder den enkelte tekst på? Hvad er eleverne mest optagede af? Hvad skal eleverne lære ved at arbejde med teksten? Hvad vil læreren have i fokus?

Lærerens oplæsning er en motiverende faktor for elevernes egen læsetilgængelsesproces, fordi den kan åbne for oplevelser, indsigt, forståelse/empati.

Konkret eksempel på et litteraturforløb i indskolingen

Jeg har valgt bogen *Magnolia af Skagerrak* skrevet af Bent Haller som oplæsningsbog. Bogen er en tankevækkende og samtidig intens beskrivelse af fire børns sommerferieoplevelser hos deres bedsteforældre. Bogen handler om hovedpersonen Magnolia, hendes dominerende, men også kærlige storebror og deres to kusiner, som alle fire er på sommerferie i bedsteforældrenes sommerhus ved Skagerrak. Mormor står for alt det praktiske, og morfar, som er svensker, søger som Emil fra Lønneberg tilflugt i skuret, hvor han snitter træfigurer, når der opstår problemer. Magnolia følger troligt efter, når de andre børn skal ned for at fiske. Det er Magnolia, som en aften fanger en mærkelig fisk. Hun vil smide fisken i havet, men den bliver ved med at skylle op på stranden igen, og pludselig begynder den at tale! Den fortæller historien om "Lille Klump", en mærkelig skabning, der prøver at finde ud af, hvor blandt havets fisk den hører til.

"Lille Klumps" fortælling er et eventyr og spejler Magnolias egen følsomhed og søgen efter at være en del af fællesskabet. Samtidig antyder den kær-

lighedsbåndet til og savnet efter moderen – for Magnolia har for længe siden hørt en lignende historie om, at hendes mor som barn havde en sten, der lignede ”Lille Klump”. På den måde bliver der lagt op til samtale om, at der findes mere mellem himmel og jord.

Børnenes forældre er taget på ferie i Norge, fordi Magnolias mor har været syg og skal komme til kræfter. Man fornemmer i børnehøjde, hvordan det er at savne og vente uden at have så mange ord for det.

Bogen er velegnet til at arbejde med kompetencemålet for fortolkning, dels fordi eleven kan forholde sig til velkendte temaer gennem samtale, og dels fordi den rummer et eventyrligt univers, som lægger op til fortolkende og tankevækkende samtaler. På det realistiske plan er temaet sommerferie hos bedsteforældrene og den stemning af sol, sommer og uendelighed, der er forbundet hermed. Men under (hav)overfladen lurer de svære sider ved fiskens og menneskets tilværelse og livsforløb, søgen efter at høre til og knytte bånd, gruppens handlinger over for det at være anderledes, sorgen ved at blive forladt og blandt andet det savn og den sorg, børn kan føle, når deres forældre bliver syge. De voksnes verden kan være præget af travlhed og stress, som kan være med til at gøre de voksne syge på måder, som umiddelbart ikke kan ses.

Jeg vil foreslå, at bogen læses højt i følgende syv afsnit:

1. s. 5-21. Personerne, deres indbyrdes forhold og stedets natur præsenteres, og Magnolia fanger den underlige klumpede fisk.
2. s. 23-43. Magnolia redder fiskens liv, da hun sætter den tilbage i havet, hvor den kommer fra, så den kan svømme hjem til sig selv og sin familie. Magnolia opdager, at fisken kan tale, og den har mest lyst til at dø i fred.
3. s. 43-57. Magnolia opsøger fisken, der nok en gang er skyllet op på stranden. Fisken spørger, om hun vil høre dens historie.
4. s. 57-84. Fiskens mærkelig livshistorie fortæles.
5. s. 84-99. Fisken udtrykker, at den er nået til vejs ende, og dens eneste ønske er at dø der på stranden. Magnolia bliver trist ved tanken om, at nogen frivilligt har lyst til at dø.

6. s. 99-125. Magnolia vil hjælpe fisken til at dø, for dyr må ikke lide, men da hun ankommer til stranden, så er fisken forvandlet til en sten.
7. s.125-143. Magnolia maler den forstenede fisk, og den får nyt liv. Børnene bliver hentet af deres forældre. Sommerferien i sommerhuset slutter.

Læringsmål for forløbet

Færdigheds- og vidensområdet

OPLEVELSE OG INDLEVELSE

Eleven kan lege med sprog, billeder og fortælling. Eleven har viden om enkel poetisk sprogbrug og billeder. (Fælles Mål fase 1).

Her følger de uddybende mål, som jeg har defineret indenfor dette videns- og færdighedsmål i forhold til arbejdet med bogen.

- Eleverne kan finde naturbeskrivelser og danne indre forestillingsbilleder af sommerferiestemningen og stedet. (Magnolia har samlet en masse kæruld og spørger mormor, om hun ikke kan strikke en trøje af dette. I fortællingen om Magnolia er der sanselige beskrivelser af naturen f.eks. s. 8-11, hvor lille Magnolia sækker bagud, fordi hun er optaget af de små fine stedmoderblomster, der kan vokse i klitterne, eller s. 33-38, hvor Magnolia er nede ved bækken for at redde fisken).
- Eleverne kan finde talemåder og forstå deres betydning. (Forfatteren omskriver sprogets talemåder til fiskenes talemåder tilpasset livet i havet. På den måde skabes der sprogligt en sammenhæng mellem menneskenes og havets verden på en humoristisk måde. F.eks. ”Den historie fik sandelig fiskeben at gå på”, ”Da de ikke ved haleoprækning kunne blive enige...”, ”Ørnehajen spruttede, som havde den fået et fiskeben galt i halsen...”).
- Eleverne kan tilegne sig nye begreber og ord (blomsternes og fiskearternes navne).

Aktivitet:

Eleverne skal i afsnittene s. 57-83 lytte efter talemåderne. Læreren gør opmærksom på første eksempel. Herefter samles der op, og talemåderne, de rigtige og dem fra fiskens verden, skrives på tavlen. Herefter tales om betydningen af disse talemåder.

Eleverne skal lytte til lærerens oplæsning af s. 8-9 samt side s. 33-38. Herefter skal de selv tegne et billede af de beskrevne steder og stemningen. Hvilke blomster- og dyrenavne er med i historien? (herved udvides elevernes ordforråd og begrebsverden).

Eleven kan følge forløbet i en fortælling. Eleven har viden om begyndelse, midte og slutning. (Fælles Mål fase 2)

De uddybende mål, som jeg har defineret indenfor dette videns- og færdighedsmål i forhold til arbejdet med bogen, er:

- Eleverne kan inddele bogen i forskellige afsnit, så de får overblik over fortællestrukturen (realistisk fortælling, magisk fortælling, sammenkobling af de to verdener).
- Eleverne kan dramatisere deres egen afslutning på historien.

Aktivitet:

Læreren har på opslagstavlen lavet en handlingslinje på de syv afsnit. Eleverne skal efter hver oplæsning genfortælle og samtale i klassen om, hvad de har hørt. Herefter tegner og skriver eleverne om personer og episoder i de forskellige dele af historien. Sammen findes der et overskrift til kapitlet. Læreren skriver den overskrift, som eleverne har diskuteret sig frem til. Eller vælger det bedste af elevernes forslag ud fra hvilket forslag, der rammer det mest centrale i afsnittet. Dette gøres for, at eleverne på den måde får et overblik over fortællingens opbygning i indledning, midte og afslutning, og samtidig kan de fastholde handlingsforløbet og vende tilbage til det senere i arbejdsprocessen. Det vil via denne aktivitet også blive tydeligt for eleverne, at der i den realistiske historie er indlejret en eventyrlig fortælling (fiskens livshistorie).

Når bogen er læst færdig, skal eleverne lave deres eget lille rollespil over, hvordan det forløber, når børnene møder deres far og mor. Hvad siger Magnolia til sin mor? Hvad viser hun hende? Hvad siger moren? Er hun blevet rask? Osv. Dette for at eleverne aktivt bruger deres viden om personerne til at leve sig ind i disse, forstå deres handlingsmønstre og dermed opnå en dybere forståelse af personerne.

UNDERSØGELSE

Eleven kan udpege centrale elementer. Eleven har viden om tema, genre, forløb og personskildring. (Fælles Mål fase 2)

De uddybende mål, som jeg har defineret indenfor dette videns- og færdighedsmål i forhold til arbejdet med bogen, er:

- Eleverne kan beskrive hovedpersonerne og deres indbyrdes forhold for at kunne identificere sig med hovedpersonerne og bedre forstå deres handlinger og tanker.
- Eleverne kan skelne mellem de realistiske kapitler og de magiske kapitler i bogen. I den magiske verden under havet fortæller forfatteren igennem fisken om alle de besværligheder, der kan optræde i et liv (det er til at bære i en børnebog, fordi det er fisken, der fortæller om de problemer, der kan optræde i et liv som fisk). I afslutningen af bogen blandes de to verdener, da det viser sig, at fisken har et tilhørsforhold til Magnolias mor, og dermed er det også en understregning af, at der i den virkelige verden kan ske nogle uforklarlige og underfundige hændelser, og for at tydeliggøre, at fiskens liv har sammenhæng med menneskenes liv som et billede på det svære i tilværelsen.

Eleverne tænker historien igennem og sætter ord på hvilke passager af teksten, som de er mest optaget af. Herefter tegnes denne passage.

Aktivitet:

Eleverne skal på klassens handlingsfrise udpege hvilke kapitler af bogen, der foregår i en realistisk verden, og hvilke dele, der foregår i en magisk verden, og hvordan det viser sig. Eleverne skal tegne disse episoder, så det fremgår hvilke dele af handlingen, der foregår i en magisk verden (havet med talende fisk), og hvilke dele der foregår i en realistisk verden, således at de forskellige universer omsættes fra verbalt sprog til et visuelt udtryk.

Eleverne skal også forholde sig til, hvordan hovedpersonen Magnolia forandrer sig i løbet af historien? Det kan man sætte fokus på ved at

genlæse beskrivelsen s. 86, efter Magnolia har hørt fiskens historie.

Endelig skal eleverne finde bogens hovedpersoner og bipersoner og begrunde, hvorfor de udgør henholdsvis det ene og det andet. Magnolia, storebror, morfar, mormor, far, fisken og mor tegnes og hænges op på væggen. Eleverne beskriver personerne og kommer med eksempler på handlinger fra historien, der kan underbygge deres forslag. Læreren skriver deres iagttagelser rundt om billederne af personerne.

FORTOLKNING

Eleven kan finde hovedindhold. Eleven har viden om hovedindhold. (Fælles mål fase 1)

De uddybende mål, som jeg har defineret indenfor dette videns- og færdighedsmål i forhold til arbejdet med bogen, er:

- Eleverne kan deltage i en klassesamtale om en teksts temaer, og hvad teksten drejer sig om.
- Eleverne kan arbejde med metoden litteratursamtalen (Aidan Chambers Book Talk). Grundspørgsmål er:
 1. Var der noget, du godt kunne lide i novellen/bogen?
 2. Var der noget, du ikke kunne lide ved novellen/bogen?
 3. Var der noget, der undrede dig?
 4. Var der noget, du kom til at tænke på, som minder om andre bøger og film?
- Eleverne kan komme med eksempler på, hvordan moren og fiskens liv er/kan være forbundet? (Her er der helt konkret tale om, at moren engang har ejet denne fisk og i overført betydning, at der kan være en sammenhæng med morens sygdom og fiskens liv).
- Ligeledes kan eleverne komme med bud på intertekstualitet. Der er eksempelvis referencer til både Emil fra Lønneberg (Astrid Lindgren) og Den Grimme Ælling (H.C. Andersen) i form af tematikkerne om at være født anderledes, blive udsat for mobning og ikke at kunne finde et ståsted i livet.

Aktivitet: Klassesamtale.

VURDERING

Eleven kan udtrykke egen opfattelse af teksten. Eleven har viden om måder at begrunde sin opfattelse på. (Fælles Mål fase 2)

De uddybende mål, som jeg har defineret indenfor dette videns- og færdighedsmål i forhold til arbejdet med bogen, er:

- Eleverne kan udpege de passager i bogen, som de er mest optaget af, og hvor bogen er mest spændende, samt forklare og begrunde hvorfor.

Aktivitet:

Eleverne tænker historien igennem og sætter ord på hvilke passager af teksten, som de er mest optaget af. Herefter tegnes denne passage. Tekststedet findes, og nogle linjer derfra afskrives. Herefter fortæller eleverne på skift om deres bedste sted i historien og forklarer, hvorfor netop dette sted er særligt for dem.

PERSPEKTIVERING

Eleven kan sætte tekstens tema i relation til andres liv. Eleven har viden om måder at sammenligne tekster med andres liv på. (Fælles Mål fase 1)

De uddybende mål, som jeg har defineret indenfor dette videns- og færdighedsmål i forhold til arbejdet med bogen, er:

- Eleverne kan sætte temaet sommerferie i relation til deres eget liv. Hvor og med hvem vil du helst på sommerferie? Eleverne kan på skift fortælle om deres bedste sommerferie og begrunde, hvorfor den var den bedste.
- Eleverne kan sætte citatet: *"Magnolias mor og far var taget på fjeldvandring ved Jotunheim i Norge, for at se om det kunne kvikke mor lidt op. Hun havde nemlig været syg, selv om man ikke kunne se det på hende"* i relation til andres liv og deltage i samtale om, hvad der sker med en familie, når de voksne bliver syge. Hvad kan man som barn gøre, hvis man ikke har bedsteforældre til at tage over? (Klasselæreren, sundhedsplejersken, børnetelefonen....).
- Desuden kan de samtale om forskellige former for sygdom samt det sørgelige i, at nogle, i det

te tilfælde fisken, blot ønsker at dø. Bent Haller gør det tåleligt, fordi det er en fisk, der har disse ønsker for sit eget liv. Ligeledes undres Magnolia over, at nogen kan føle således, når hun selv springer glad og frisk ud af sengen hver morgen.

Aktivitet: Klasesamtale

Det er selvfølgelig op til den enkelte lærer og elevgruppe, hvor fokus skal lægges i forløbet, og om nogle områder skal udelades. Vi skal som lærere vælge, fortolke og konkretisere målene, klæde målene på og samtidig lade litteraturen fylde og styre målene ind efter vores og elevernes oplevelse af litteraturen.

Litteraturundervisningen er blevet opprioriteret i hele skoleforløbet i de nye Fælles Mål, da fortolkning er blevet et kompetenceområde, som du ikke kan komme udenom i indskolingen.

Årsplanen

Forfatteren Astrid Lindgren mener, at det at læse litteratur er:

”At komme langt ud i den vide verden – og dybt ind i os selv.”

Kurt Thybo, pædagogisk danskonsulent, sagde engang, at en dansklærer bør læse en ny børnebog om ugen, fordi både forældre og lærere har en tendens til at vælge litteratur, som de allerede kender. Jeg satte mig selv det mål, men må erkende som dansklærer, at jeg ikke har kunnet leve op til det i en travl hverdag. Men jeg vil alligevel have det for øje, da det var en fantastisk god, tankevækkende og bevægende oplevelse at læse Bent Hallers bog. Vi skal som dansklærere indarbejde lærerens oplæsning i vores årsplanlægning, så vi på den måde sikrer, at vi kommer omkring mange forskellige genrer i vores valg af oplæsningsbøger.

Litteraturundervisningen er vigtig, da det som tidligere nævnt er et fagligt område, der skubbes til side, hvis vi bliver presset på tid. Litteraturlæsningen er vigtig for vores dannelse som mennesker.

Jeg mener personligt, at litteraturundervisningen er blevet opprioriteret i hele skoleforløbet i de nye fælles mål, da fortolkning er blevet et kompetenceområde, som du ikke kan komme udenom i indskolingen.

Samtidig skal vi til stadighed opfordre forældre til at prioritere godnatlæsningen/oplæsning. Godnatlæsningen kan fortsætte, også efter at børnene selv har lært at læse, hvis vi er gode til at finde forskellige typer af oplæsningsbøger. Det er et vigtigt, at vi har forældrene med, da mange undersøgelser har påvist, at forældrenes engagement i og interesse for læsning styrker børnenes læsekompetencer og læselyst. Læs f.eks. om forskningsprojektet READ, som Børn og Unge i Aarhus Kommune har gennemført i samarbejde med TrygFondens Børneforskningscenter ved Aarhus Universitet og VIA University College. Her er et oplagt samarbejdsområde mellem skole og hjem, som kan udbygges. Forældrene kan ved de årlige forældremøder besøge skolens bibliotek/læringscenter, hvor bibliotekaren kan præsentere nye børnebøger til oplæsning.

Referencer

Andersen, H.C. (2003), *H.C. Andersen – samlede eventyr og historier*, Høst og Søn

Haller, Bent (2015), *Magnolia af Skagerak*, København, Høst og Søn/ROSINANTE & CO.

Hansen, T. I. (2011), *Kognitiv litteraturdidaktik*, København, Dansklærerforeningens Forlag.

Lindgren, Astrid (2008), *Emil fra Lønneberg*, Gyldendal

Online referencer

Aidan Chamber's Book Talk, <http://www.emu.dk/omraade/gsk-1%C3%A6rer/ffm/dansk/1-2-klasse/fortolkning/fortolkning/fase-2#>

Fælles Mål (maj 2015) <http://www.emu.dk/omraade/gsk-1%C3%A6rer>

<http://www.dr.dk/nyheder/regionale/oestjylland/laes-med-dit-barn-det-betaler-sig>

READ - sammen om læsning
<http://www.aarhus.dk/read>

Dansk som **andetsprog**

Screening avu

– dansk som andetsprog

Screening avu flytter fokus fra rettelser til målrettet indsats.

1. Slip for rettelser
2. Få testresultater og visuelt overblik online
3. Arbejd målrettet med evaluering og indsatsområder

I **Screening avu – dansk som andetsprog** finder du bl.a. tests til ordstilling, sætningsanalyse, lytteforståelse og læseforståelse.

Materialet er udviklet og gennemtestet af erfarne avu-lærere.

screening.systeme.dk

Alverdens dansk – dansk som andetsprog

Alverdens dansk er en ny grundbog til dansk som andetsprog på avu. Gennem aktiverende lytte-, skrive- og læseøvelser træner kursisterne den grundlæggende kommunikation i dagligdagen.

Den sproglige sikkerhed styrkes gennem enkle og klare grammatiske introduktioner og øvelser.

iBog® alverdendansk.systeme.dk

10 videoklip | 15 lydfiler | 25 interaktive opgaver | ca. 125 opgaver

Bog 144 sider

